

Zoogdieren van de Meinweg

EEN IMPRESSIE VAN EEN INVENTARISATIEWEEKEND IN 2005

H.W.G. Heijligers, Lottumseweg 27, 5872 AA Broekhuizen

J.R. Regelink, Julianaweg 21, 6265 AH Sint Geertruid

H.J. van Kuijk, Bovenste straat 4a, 6101 EK Echt

In het kader van het 25-jarig jubileum van de Zoogdierenwerkgroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg zijn een scala van activiteiten georganiseerd. Johannes Regelink en Henk van Kuijk namen de organisatie op zich van een inventarisatieweekend in Nationaal Park de Meinweg. Dit artikel geeft een korte impressie van de resultaten van dit weekend dat specifiek gericht was op verspreidingsonderzoek naar zoogdieren.

ONDERZOEKSGBIED

Het natuurgebied de Meinweg is gelegen op de grens van Midden-Limburg en Duitsland. Het maakt deel uit van een ongeveer 7.000 hectare groot bos- en natuurgebied, waarvan het grootste deel op Duits grondgebied ligt. Het Nederlandse deel is sinds 1995 een Nationaal Park en beslaat ongeveer 1.600 hectare.

Het landschap van de Meinweg wordt gevormd door een afwisseling van natte en droge heidevegetaties, hakhoutbossen, talrijke vennen, kleine agrarische enclaves, naaldbossen en gemengde bossen. De Meinweg kent een kenmerkend terrassenlandschap, de hoogtelijnen lopen van west naar oost. De terrassen worden doorsneden door twee beken, de Bosbeek en de Rode Beek. Deze laatste wordt omgeven door kruidenrijke elzenbroekbossen.

Het veldwerk heeft zich tijdens het inventarisatieweekend, dat plaatsvond van 7 tot 9 oktober 2005, voornamelijk geconcentreerd op het gebied tussen Herkenbosch en het Nationaal Park. In deze randzone gaat het natuurgebied van de Meinweg over in een agrarisch landschap met verspreide woningbouw. Juist in deze randzone waren van een aantal soorten zoogdieren weinig recente gegevens bekend (HUIZENGA *et al.*, 2005).

FIGUUR 1

De algemeen in Limburg voorkomende Huispijpmuis (*Crocidura russula*) werd tijdens het weekend gevonden op de Meinweg. De soort was voor de Meinweg de laatste 25 jaar niet meer oontgevoerd (foto: H. Heijligers).

HET ONDERZOEK IN HET VELD

Op twaalf locaties zijn live-traps uitgezet om de aanwezige kleine zoogdieren te inventariseren. Hierbij is gebruik gemaakt van Longworthvallen (n=118). De vallen zijn op vrijdagmiddag 7 oktober 2005 in het veld geplaatst en vervolgens op vrijdagavond, zaterdagochtend, zaterdagmiddag, zaterdagavond en zondagochtend gecontroleerd. Na de zondagcontrole zijn alle vallen verwijderd. Daarnaast zijn op twee locaties pitvallen (n=16) uitgezet. Dit zijn plastic bekken met een diepte van 20 cm die met behulp van een grondboor ingegraven zijn. De pitvallen zijn op zaterdagochtend ingegraven en daarna tijdens de reguliere controles leeg gemaakt.

De raaien met Longworth-vallen, bestaande uit tien vallen per raai, zijn in zoveel mogelijk verschillende biotopen geplaatst, zoals wegbermen, bosranden, slootkanten, akker- en weilandranden en houtwallen. Bij de Rode beek zijn 18 vallen geplaatst, specifiek om de eventuele aanwezigheid van de Waterspitsmuis (*Neomys fodiens*) aan te tonen. Met datzelfde doel zijn ook twee raaien geplaatst in de Turfkoelen. De vallen werden hier langs de Postbeek gezet, maar ook in de ruige randzone tussen de beek en de aanliggende graslanden. Tijdens de avond- en nachtbezoeken is door een aantal deelnemers specifiek gelet op veldmuizen. Voor de determinatie van de soorten is gebruik gemaakt van twee typen batdetectoren (Petterson D100 en D240x). Naast het onderzoek naar kleine zoogdieren en veldmuizen met de genoemde hulpmiddelen zijn tijdens alle terreinbezoeken gegevens genoteerd die duiden op de aanwezigheid

FIGUUR 2

De burcht van de Bosmuis (*Apodemus sylvaticus*) is gemakkelijk te herkennen door de grote zandhoop voor het hol (foto: H. Heijligers).

van alle andere soorten zoogdieren: zichtwaarnemingen, verkeersslachtoffers, prenten, mest en keutels, vraatsporen, hollen en burchten, geluid en geur.

HET RESULTAAT VAN TWEE DAGEN VELDWERK

Tijdens het weekend werden 270 waarnemingen van zoogdieren opgetekend van in totaal 26 soorten [tabel 1]. Er werden waarnemingen verzameld uit 28 kilometerhokken, waarbij het aantal waarnemingen per kilometerhok varieerde van één tot 26.

Vallenonderzoek

Met de Longworth-vallen werden zeven soorten zoogdieren aangetoond. Uit de groep van de knaagdieren zijn vijf soorten gevangen: Bosmuis (*Apodemus sylvaticus*), Rosse woelmuis (*Clethrionomys glareolus*), Veldmuis (*Microtus arvalis*), Aardmuis (*Microtus agrestis*) en Dwergmuis (*Micromys minutus*). Alle soorten waren bekend van het Meinweggebied (HUIZENGA *et al.*, 2005), maar het verspreidingsbeeld is verder gecompleteerd. De algemeen in Nederland voorkomende Huismuis (*Mus domesticus*) is tijdens deze inventarisatie niet aangetroffen, daarmee is de soort voor deze omgeving de laatste 25 jaar niet meer gemeld. Alleen LENDERS (1983) geeft de aanwezigheid van de Huismuis in het Meinweggebied aan.

Uit de groep Insectenetters werden twee soorten aangetroffen: Huisspitsmuis (*Crociodura russula*) en bosspitsmuis (*Sorex araneus/coronatus*-complex).

Een aantal bosspitsmuizen zijn voor nader onderzoek opgestuurd naar Naturalis in Leiden. Op grond van uitwendige kenmerken lijkt het hier te gaan om de Gewone bosspitsmuis (*Sorex araneus*). Een meer zekere determinatie kan verkregen worden op basis van schedelkenmerken.

Alhoewel specifiek onderzoek uitgevoerd werd om de Waterspitsmuis aan te tonen bij de Rode Beek en de Turfkoelen, is deze soort tijdens het weekend niet aangetroffen.

De Huisspitsmuis [figuur 1] daarentegen, die ook sinds 1980 niet meer gemeld was van deze omgeving (HUIZENGA *et al.*, 2005), is tijdens het weekend opnieuw gevonden in twee kilometerhokken in de buurt van de Craanberg, ten noorden van Herkenbosch.

Vleermuizen

Tijdens het weekeind zijn in twee nachten (7 en 8 oktober) vlee-

muiseexcursies georganiseerd. Op de eerste avond zijn, door het educatieve karakter, slechts een beperkt aantal locaties bezocht. Daarnaast zijn tijdens de nachtcontroles van de zoogdiervallen ook de vleermuisgeluiden die met de batdetectors werden opgevangen nauwkeurig in kaart gebracht. Voor onderzoek naar vleermuizen is de maand oktober eigenlijk ongeschikt. Een aantal vleermuizen bevindt zich al in de winterverblijven. Er kan dan ook gesteld worden dat van de vleermuizen geen goed (verspreidings)beeld is ontstaan. Toch werden nog vier soorten aangetroffen: de Gewone dwergvleermuis (*Pipistrellus pipistrellus*), de Watervleermuis (*Myotis daubentonii*), de Laatvlieger (*Eptesicus serotinus*) en de Rosse vleermuis (*Nyctalus noctula*). Van de Gewone dwergvleermuis werden 41 waarnemingen verzameld uit 19 kilometerhokken. Het verspreidingsbeeld voor de nog uit te brengen zoogdieratlas van Limburg is daarmee in ieder geval uitgebreid met een groot aantal nieuwe locaties.

Insectenetters

Uit de groep van de insectenetters werd naast de al genoemde Huisspitsmuis en bosspitsmuis ook de algemeen voorkomende Mol (*Talpa europaea*) in tien kilometerhokken aangetroffen. De Egel (*Erinaceus europaeus*) was de opvallendste ontbrekende soort. Er werden zelfs geen verkeersslachtoffers van deze soort tijdens het weekend gevonden.

Haasachtigen

Van de Haas (*Lepus europaeus*) werd slechts één zichtwaarneming verricht in de omgeving van de Etsberg. Van het Konijn (*Oryctolagus cuniculus*) werden weliswaar 16 waarnemingen verricht (zichtwaarnemingen, prenten en bewoningssporen), maar het dier werd tijdens de ochtend- en avondbezoeken slechts op een klein aantal locaties daadwerkelijk gezien.

Knaagdieren

Naast de al genoemde Rosse woelmuis, Veldmuis, Aardmuis, Dwergmuis en Bosmuis werden ook Eekhoorn (*Sciurus vulgaris*), Woelrat (*Arvicola terrestris*), Beverrat (*Myocastor coypus*) en Bruine rat (*Rattus norvegicus*) aangetroffen.

Van de Eekhoorn en de Woelrat werden alleen bewoningssporen aangetroffen, van de Bruine rat werd naast één zichtwaarneming ook een aantal prenten gevonden. De Beverratten werden tijdens een middagexcursie gezien in het Melickervan.

Van de Bosmuis werden tijdens het weekend 40 waarnemingen verzameld (zicht, gevangen en burchten) uit twaalf kilometerhokken. Voor deze soort zijn de burchten vrij gemakkelijk op naam te brengen door de grote uitstoot van zand [figuur 2].

Roofdieren

Uit de groep van de roofdieren werden zes soorten aangetroffen:

Nederlandse naam		Wetenschappelijke naam
Insecteneters		<i>Insectivora</i>
1 Mol		<i>Talpa europaea</i>
2 Huisspitsmuis		<i>Crocidura russula</i>
3 Gewone bosspitsmuis		<i>Sorex araneus</i>
bosspitsmuis		<i>Sorex araneus/coronatus complex</i>
Vleermuizen		<i>Chiroptero</i>
4 Watervleermuis		<i>Myotis dubentonii</i>
5 Gewone dwergvleermuis		<i>Pipistrellus pipistrellus</i>
6 Laatzvlieger		<i>Eptesicus serotinus</i>
7 Rosse vleermuis		<i>Nyctalus noctula</i>
Haasachtigen		<i>Lagomorpha</i>
8 Haas		<i>Lepus europaeus</i>
9 Konijn		<i>Oryctolagus cuniculus</i>
Knaagdieren		<i>Rodentia</i>
10 Eekhoorn		<i>Sciurus vulgaris</i>
11 Rosse woelmuis		<i>Clethrionomys glareolus</i>
12 Veldmuis		<i>Microtus arvalis</i>
13 Aardmuis		<i>Microtus agrestis</i>
14 Woelrat		<i>Arvicola terrestris</i>
15 Beverrat		<i>Myocastor coypus</i>
16 Dwergmuis		<i>Micromys minutus</i>
17 Bosmuis		<i>Apodemus sylvaticus</i>
18 Bruine rat		<i>Rattus norvegicus</i>
Roofdieren		<i>Carnivora</i>
19 Wezel		<i>Mustela nivalis</i>
20 Hermelijn		<i>Mustela erminea</i>
21 Bunzing		<i>Mustela putorius</i>
22 Steenmarter		<i>Martes foina</i>
23 Das		<i>Meles meles</i>
24 Vos		<i>Vulpes vulpes</i>
Evenhoevigen		<i>Artiodactyla</i>
25 Ree		<i>Capreolus capreolus</i>
26 Wild zwijn		<i>Sus scrofa</i>

TABEL 1
Aangetroffen zoogdiersoorten in het weekend van 7 tot en met 9 oktober 2005.

Wezel (*Mustela nivalis*), Hermelijn (*Mustela erminea*), Bunzing (*Mustela putorius*), Steenmarter (*Martes foina*), Das (*Meles meles*) en Vos (*Vulpes vulpes*).

De enige waarneming van de Wezel betrof een zichtwaarneming in de omgeving van Venhof. Van de Hermelijn werden slechts pootafdrukken gevonden en ook van de Bunzing en Steenmarter werd slechts één waarneming verricht (keutels). De Vos werd in totaal 17

maal aangetroffen door middel van zicht, prent, keutels of geur. Van de Das werd onder andere een burcht ingetekend ten oosten van Venhof met vier pijpen, waarvan drie belopen.

Evenhoevigen

Uit de groep van de evenhoevigen werden het Ree (*Capreolus capreolus*) en het Wild zwijn (*Sus scrofa*) aangetroffen. Het Wild zwijn werd slechts door één groep gezien; de meeste van de 21 waarnemingen zijn afkomstig van prenten, vroetsporen en legers. Ook het Ree is op de Meinweg algemeen aanwezig en werd tijdens het weekend op 33 plaatsen aangetoond (zicht, prenten en keutels).

CONCLUSIE

Tijdens het weekend werd in het gebied de Huisspitsmuis opnieuw aangetroffen. De Huismuis werd echter niet aangetoond. Deze algemeen voorkomende soort is daardoor recentelijk nog steeds niet gemeld uit deze omgeving. Publieksgerichte acties in de omgeving Vlodrop en Herkenbosch, zoals het kattenproject (HUIZENGA & HEIJLIGERS, 2006) dat momenteel uitgevoerd wordt in het kader van het Limburgse atlasproject zoogdieren, zou zeker voor deze soorten extra gegevens kunnen opleveren. Ook het specifieke onderzoek naar het voorkomen van de Waterspitsmuis leverde helaas geen vangsten van deze soort op.

Toch kan gesteld worden dat het aantal van 26 soorten in één weekend als bijzonder hoog beschouwd mag worden. Een vergelijking is mogelijk met het Weerterbos. In 2001 werd hier het eerste inventarisatieweekend van het Natuurhistorisch Genootschap georganiseerd. Tijdens dat weekend werden 15 soorten zoogdieren aangetroffen op een totaal van 26 soorten die bekend waren uit het gebied (HEIJLIGERS & AKKERMANS, 2002). Het belang van Nationaal Park de Meinweg voor zoogdieren is daarmee wel aangegeven. Op basis van de resultaten van het inventarisatieweekend kan geconcludeerd worden dat de Meinweg voor zoogdieren een zeer belangrijk leefgebied vormt.

DANKWOORD

Dank aan de deelnemers voor hun inzet tijdens het inventarisatieweekend en aan Staatsbosbeheer (speciaal Robert Ouwerkerk) voor de samenwerking en het verstrekken van de benodigde ontheffingen.

Summary

MAMALS OF THE MEINWEG RESERVE Impressions from a 2005 weekend survey

This article describes the results of a field survey weekend to study mammals at the Meinweg area, a national park in the centre of the province of Limburg. In total, 270 records were collected of 26 mammal species. Special attention was paid to small mammals

(Rodentia and Insectivora). The Greater white-toothed shrew (*Crocidura russula*), which had not been found at the Meinweg reserve for 25 years, was rediscovered.

Literatuur

● HEIJLIGERS, H. & R.W. AKKERMANS, 2002. De zoogdieren van het Weerterbos. Natuurhistorisch Maandblad 91(12): 281-286.

● HUIZENGA, C.E., L.S.G.M. VERHEGGEN & R.W. AKKERMANS, 2005. Werkatlas Zoogdieren in Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Roermond.

● HUIZENGA, N.C.E. & H.W.G. HEIJLIGERS, 2006. De Huiskat als waarnemer. Natuurhistorisch Maandblad 95(1): 23-25.

● LENDERS, A.J.W., 1983. De Meinweg, een potentieel nationaal park. Roerstreek '83, jaarboek Heemkunde vereniging Roerstreek 15: 18-42.